

Stanko Majcen | Bogar Meho in Marija

1

Krščen je bil za Melhiorja, otroci smo ga klicali za Meha, Marija pa je bila ona prava in edina, Mati božja in devic Devica...

Toda tega je že nekaj desetletij in hudo mi je, ko zbiram spomine. Zbledeli so, zamrli v črti in barvi in komaj še si prikličem sliko v spomin.

V kmetskem domu vélika 'hiša', dve okni proti soncu, dve v senco. Svetló v hiši kakor pod samim soncem. Pôd se kar bliska v oknih in na videz še po stenah, tako je bel. Te stene so ovešene z načetimi, na pol obdelanimi in dodelanimi razpeli s Križanim, ki mu glava že gleda iz grobe lipove gmote, Bogu podobna, rebra so že prešteta na levi in desni, tudi je že zaznamovano z grafitnim križcem mesto, kjer naj bo popek, prt okrog ledij pa je še kakor iz repe izrezan, brezobličien in surov, o nogah še nikakega sledu. Teh križev je najmanj dvakrat po deset, v raznih velikostih. Barva se še ni dotaknila lesa. Lipovina ponekod poka, kakor bi bila žejna vode, ponekod so razpoke zadelane z lesom in na novo poskobljene, vendar se telesu pozna, da ni iz enega lesa: mašilo se divje razločuje od temelja... So pač umetnine, kakor jih je umetnik po navdihu zoblikoval in, kjer mu je navdih zastal, tam je zastalo tudi rezilo.

Meho sam stoji pred veliko zeleno pečjo v srajci in bragešah in nas vprašujoče gleda. Podoba je, da stoji pred pečjo po ure in ure tudi, kadar je sam, in gleda v te stene.

Meho je bled človek tridesetih let, upadlih oči in sršech obrvi. Tudi pogled mu je 'bled'; nikoli nismo otroci temu pogledu rekli drugače, čeprav točno ne vem, kaj naj bi beseda pomenila. Mož je pač sanjal, ko je gledal; gledal je nekako iz velike globine, od daleč in komaj mu je pogled na tej dolgi poti dosegel naše otroške oči...

»Meho, Meho, Meho... Kaj imate gotovega? Župnik čaka, ključarji so nejevoljni, fara godrnja... Kdaj bo misijonski križ končan?«

Mehu se je pogled užalostil, naglo je pregledal galerijo svojih krucifiksov, dve steni z dvajsetimi križi in, ko tudi sam ni mogel dognati drugega, kakor da misijonskega križa še niti začel ni, se je živo sklonil nad odprto miznico, posegel po ščepec tobaka, si ga zatlačil v pipo in zapalil.

»Ah, kaj ti vaši križi in misijoni, sédimo rajši in se kaj pomenimo!«

Meho je bil ves v soncu, ko je govoril te besede; ali je čez dan delal kaj ali nič, če so mu prišli otroci pod večer, je 'delo' zaključil kakor kak težak, si s krajcem predpasnika otrl s čela pot, ki ga ni bilo, poloputal predale, zmetal dleta, bate in rezila na kup in se ozrl po delavnici, kot bi hotel reči: »Žena, zdaj pa daj za četrtingo vina, nadelal sem se in zaslužil sem si.«

Kakopak, žene ni bilo, saj Meho je bil samec, četrtinge vina pa tudi od nikoder, saj Miholjeva hiša, ki je v njej vedril, ni premogla vina. Bili smo tu samo otroci za delopust, in tudi to je bilo Mehu nekaj.

Odvezal si je predpasnik in ga zalučal visoko na peč. In vtren so bile odprte duri — delavnica naj se prevetri! — in vtren smo sedeli poleg njega na hlodih za Miholjevim hlevom.

To je bil čas, ko se je oglasil sněženski zvon v pozdrav Mariji, v spomin njenega materinstva in trpljenja, v hvalo njenih milosti in lepote; zvonjenje je kakor viselo v zraku, zibalo se nad hribom in dolom in utihnilo daleč tam nekje nad murskim poljem, kamor so se bili zgubili zvočni valovi.

In smo Mehu zastavljali vprašanja po mili volji in brez reda:

»Ali se vam je tudi danes zlomilo rezilo?«

»Kaj pa lipov panj, ki so vam ga pripeljali ono soboto: bo za kaj ali ne bo za nič?«

»In barva, tista barva za žeblice, ali ste jo dobili?«

Meho je odgovarjal ali pa tudi ne; iz večine nam je žalostno gledal v oči, kot da sprašuje, ali mislimo res, ali se nam vse to res zdi tako važno? Njemu ne, Boga mi, da ne...

Naše najusodnejše odkritje je bilo to, da Meho svojih umotvorov ne spoštuje. Kar je viselo mlajših Zveličarjev po vinogradih, ob križiščih cest, na nevarnih zavinkih ali v strmih klancih, na starem lesu ali na novem, so bili vsi Mehovi. Toda Meho ni maral zanje. Vesel je bil, če se je dela znebil in če je prejel skromno plačilo. Ali so križ postavili in ali so njegovega Zveličarja na križ pripeli, ga ni zanimalo.

»Če je torej misijonski Zveličar gotov, kdaj, mislite, da ga bodo blagoslovili?«

Meho je preložil glavo z desne rame na levo in se zgubljeno zazrl v ščavje Miholjeve brajde.

»To je župnikova zadeva; tudi ga ne bom šel gledat, ko bo visel. Naročili so ga, imeli ga bodo. Nisem umetnik, da bi jim odkrival čuda telesa in trpljenja, mislim, da se tudi naročilo ni tako glasilo. Križano telo pa bom izrezal, in naj bodo zadovoljni z njim, kakor bo.«

S to obupno oceno lastnega dela se otroci nismo ravno strinjali; Mehovi bogovi niso bili nikomur v pohujšanje, kaj še za smeh ali kratek čas. Splošno pa je bilo mnenje, da mu pod rezbarsko roko nastajajo Kristusi vsi enaki, nekoliko topi v izrazu in netočni v anatomiji človeškega telesa. Iz župnikovih ust smo slišali celo stavek: ‚Flectere si nequeo superos...‘ kar smo si razlagali tako, da Mehova umetnost ne uživa milosti niti v nebesih, kjer je vendar usmiljenje doma, kam li da bi ugajala na zemlji.

Ljudje so žal govorili še vse drugače o Mehovih rezbarijah, toda to je bila že zloba...

Čudno pa je bilo, da se Meho ni mogel lotiti kipov Matere božje, ki po stari navadi stoje na polici pod Kristusovimi nogami. Ne, Matere božje Meho ni prevzel, nje Meho ni dolžan postaviti na polico, o Materi božji naj se mu sploh ne govori, če naj ne bo zamere. Mati božja ni bila naročena, za Mater božjo nima lesa ne rezil ne dlet ne batov, Matere božje ni ‚študiral‘, zanjo nima barve ne obleke in sploh... Meho je bôgar, Marije izdelujejo drugi.

Ták je bil Meho, kadar se je soseska razburjala, da so Mehova razpela brez Marij in da se je v faro vtihotapilo poganstvo ali vsaj kričeče krivoverstvo. Sin umira v smrtnih krčih na lesu križa, Matere pa pod njegovimi nogami ni, kjer je vedno bila, kot da je krščanski svet nanjo pozabil ali jo celo zavrgel...

»Meho, kje so vam matere božje, ali ste jih zarezali?«

Meho se je nasmehnil. V tem nasmehu pa ni bilo šale. Nategnili smo ušesa, da ne bi zamudili nobene besede. In Meho je izgovarjal zlog za zlogom, kakor bi tiskal:

»Naše ljube Gospe ne more upodobiti nihče take, kakršna je bila. Bolje, umetnik« — za umetnika se je klical, kadar je tako nanoslo — »bolje, umetnik, da se je sploh ne lotiš.«

»Pa zakaj ne?«

»Zato, ker je nihče nikoli ni videl take, kakor v resnici je. Mati božja je lepa kakor srna, lepa kakor sonce, lepa kakor sam sodni dan — vi otroci tega ne morete razumeti, zato je bolje, da molčite.«

»Mati božja — hm — zakaj bi je ne mogli izrezljati, če izrezljate Kristusovo telo na križu? To nam je uganka. Mati božja pač pod križem joče in jokajoča žena v ruti in z molkom — prava reč...«

»Težka reč, pretežka. Bom nekoč, kadar bom pri sebi, upodobil tudi njo, toda to bo samo enkrat, enkrat za vselej, kdo ve po čigavem naročilu in za koga. Pomnite, otroci, takrat pa bo Mati božja resnično stopila med vas in bo stala, kjer že bo stala, kamor že jo bodo postavili, kot bi bila stopila z neba: s tisto svojo belo nogó, s tisto svojo belo rokó, s tistim svojim obličjem, ki mu ga pod soncem ni podobnega, z gubo v obleki, bogato nagubani, ki je že sama ob sebi skrivnost in razodetje. Da, otroci, to bo čas, ko Meho ne bo več živel, nad njim pa bo razgrnjen plašč tiste Gospe, ki jo je bil s svojim rezilom v lipovini pogodil kakor noben drug pred njim in kakor je noben drug za njim več pogodil ne bo... Takrat bo konec Mehovi obrti in še marsičemu...«

Gledali smo ga neverno in, kakor mu je pobliskavalo oko in so mu igrale čeljustne mišice, smo se čudili takim spremembam v njegovem obrazu. Imel je skrivnosti Meho, ni da bi dvomili o tem, ali skrivnosti so se nam zdele bolj podobne slabostim Meha obrtnika, njegovim omejenim sposobnostim, nego li nekim skrivnostim, ki jih prikriva njegova umetniška duša.

Misijonskega križa Mehovega sneženska fara ni videla nikoli. Bilo je rečeno — Miholjevi so tako sporočili — da lipovine v takih izmerah sneženska fara ne premore in da je bilo že zaradi tega potrebno povprašati v trg, kjer se je umetnik našel na obrat in brez vse sile, kakor da je na naročilo že čakal.

Meho se ni vznemiril, pomirila pa se je tudi fara. Že dolgo stoji misijonski križ ob vzhodni steni cerkve, z Marijo pod znožjem in tudi sicer ves, kakor biti mora. Mehov ni, Mehu pa tudi ni treba, da se razkazuje s svojimi umetninami pred vsem svetom, pobožnim in prebirčnim; število njegovih znamenj je sicer neomejeno, omejeno pa je vsako znamenje posebej: Marije nima, in to se mu očita neprenehoma...

Tisti čas je bilo prispelo pismo od strica, cerkvenega dignitarja: „Dragi otroci, kako živite? Ali naš križ še stoji? In kakšen je Razpeti na njem in Marija pod njim? Osvobodil se bom dnevne tlake za dan ali dva konec septembra in prišel (priletel) k vam, samo želim, da takrat in za to priliko blagoslovim prenovljeno znamenje naših očetov. Velja? Če velja, dragi otroci, oskrbite vse, kar je potrebno, pri bogarju, pri župniku in pri sosedih, da bo dan slovesen, kakor je to že stara navada v kraju, ki v njem živite. Bog z vami in z menoj, siromakom, vaš stari stric.“ Odgovorili smo mu še z istim slom: „Dragi stric, Zveličar je črviv, nog sploh več nima, Marija na polici je razčesnjena od vrha do tal in dežuje vanjo. Sramota je, kako Sin in Matir nimata niti več oblik, ki bi se v njih mogla pokazati bežnemu svetu, kaj še kristjanu, ki postoji in pomoli. Vse je ena prhnoba. Pooblasti nas, da naročimo novega Boga in novo Marijo, pa ti sporočimo dan blagoslavljanja, ki bo na moč slovesen. Upoštevaj razmere in ne umišljuj si nemogočih stvari! Tvoji nečaki in nečakinje.“ Že čez dva dni je odgovoril stric izsred aktov in sej na konzistorialnem papirju, ki ga je bil obrezal in preganil na obseg pisemskega: „Ljubi otroci, oskrbite vse, pridem, pridem, pridem.“

Čeprav smo poletje za poletjem samo letovali na „njegovem“ — to skromno „njegovo“ je bila dediščina po očetu, našem dedu — smo se vendar čutili pravi lastniki te zemlje od prvih dni. „Da je le kdo zunaj“, je bila njegova želja, in pospremil nas je vsakega julija, ob zaključku šole, na mestni kolodvor z žarečimi očmi. Njegovi obiski — da, samo obiski so bila njegova kratka bivanja na lastni zemlji — so bili redki, kakor to drugače biti ne more pri gospodu, ki je pripet k pisalni mizi in se od nje odmakniti ne more brez muk in tri sto sitnosti.

Torej, strica smo imeli v žepu, kaj nam še manjka? Manjka še bogar Meho in njegova umetnost.

Povabiti ga k vinogradu ni kazalo, ker mož razen Miholjeve strehe ni hotel poznati nobene.

Srečali smo ga v „kurjem“ klancu, ko si je v sijajini milega večera ogledoval lipove panje, ki tam stoje pozabljeni in prezrti, nikomur v korist, komaj gobam za znamenje in kažipot, da se je tu dobro ploditi...

Razložili smo mu zadevo in Meho je pordel. Za „ordinariat“? Nikakor za ordinariat, strašni Meho, stric je samo kanonik in kot tak nič bolj in nič manj zahteven kakor vsak drug smrtnik. Novega Zveličarja si želi na obcestno razpelo in novo Marijo. Ali bi prevzeli?

»Križanega že, Matere božje pa ni v moji „škofiji.“«

Tako smo se ločili, nekam čudno ločili od umetnika, ki je bila od njega odvisna vsa naša sreča, ves naš uspeh.

Meho si križa niti ogledal ni; bo že tak, kakršni so vsi, je zamrmral ob slovesu in potonil v senco goščave, ki je Miholjevino prikrivala našim očem.

»Ali zdaj veste za koga?« smo kričali za njim v zeleni mrak, »ne za škofa!« »Vem, vem,« je odmevalo nazaj, vendar smo bili prepričani,

da mu je bil ta čas pred očmi sam škofijski šematizem, in sicer s svojo prvo stranjo.

Križanega smo mu zaupali, Matere božje pa ne, in tako smo se sredi tedna, še dolgo pred delopustom, zopet znašli pred njegovimi okni. Miholjka je v ógradu okapala povrtino.

»Mojster Meho, da ne pozabite na Marijo! Naj vam bo sveto, kar je naročeno: Križani, kakor že ga uredite, pod njim pa kip, že veste čigav — če ga ne bo, joj vam in vaši umetnosti!«

Meho je po Miholjki poslal glas, da je čul in razumel, za Marijo pa da ne more jamčiti. Križani bo, kakor se za ljudi ,okrog škofa' spodobi, Mater pa naj si gospodje prineso iz mesta, če jim je toliko do nje.

V delavnico nas ni spustil. Razumeli smo, da mojstra, ki dela na rok, ne kaže motiti, in pustili smo ga v samoti snovanja in svobodi ustvarjanja, kakor da je sam Rodin ali Meštrović in ne Melhior Tegoba, rezbar pri Mariji Snežni, Miholjev dol števil. 3.

Stric se je pripeljal v koleslju in srečno smo širokega gospoda zložili pred prag. Tolikanj se je radoval snidenju z nami, da sprva ni mogel spraviti besede iz sebe. Samo gledal je, gledal vrata, okna, strešni žleb, sèp in brajde in še skremžil bi se bil, da mu nismo solz združnili s smehom. Po večerji smo mu razkazali kamnitno mizo, ki za njo sedimo, kamnitno klop, stopnice, ki se po njih spenjamo spat, koprive, ki bohotijo za plotom — vse, vse je hotel videti, in še mu ni bilo dovolj. Pod noč smo udarili tarok, zgubljal je kakor za stavo, čeprav je bil ,kapiteljski' in med samimi nami, ki smo komaj vedeli, kaj so karte — toliko, da smo na križ in njegovo jutrišnjo blagoslovitev skoraj pozabili.

Ob petih se je zbudil in nas zbral okrog postelje ob hudih samoočitanjih.

»Otroci božji, kako je s križem, ali je náred, ali ga bom mogel blagosloviti — saj zato sem prav za prav prišel?«

»Vse v redu,« smo ga potolažili, »samo Marije ni. Je Meho ni hotel. Saj poznaš Meha.«

»Ne poznam ga, vendar sem čul zanj in za podobne mu mojstre. Trmoglavi so; kakor so uredili, tako pa bo. Boga imate?«

»Ah, stric, saj brez Boga ne bi bilo niti blagoslavljanja. Visi, pripet je, kakor samo pripet biti more... Brez skrbi bodi, na prazen nič te ne bi bili vabili.«

Marije res ni bilo; stric je po pozni maši blagoslovil razpelo in telo Križanega, na prazno polico pod Zveličarjevima stopaloma pa je kanil kapljo blagoslovljene vode. »Če bi se umetnik premislil, čudna so pota človeške trme, naj vam bo to znamenje, da je za Mater božjo pripravljen prestol tudi na tem skromnem vašem in mojem vrhu. Ave, Marija!«

Ozrli smo se na prazno polico vsi, kar nas je spremljalo strica na povratku nazaj v mesto, in nič nismo bili žalostni. Obešeni za blatnike koleslja, ki je čvrsto drčal, sedé pri kočijažu na kozlu, spoprijeti z vzmetmi od zadaj, tako smo ga pospremili z ,véliko asistenco' do cerkve, do vrh klanca, od ondod pa je moral sam nadaljevati pot v neljubo mu mesto, nazaj pod nevšečno mu dostojanstvo, pod jarem službe in robstva.

Še se je ozrl za nami in oblak prahu ga je zagrnil očem.

Vračamo se in skozi mrak spuščajoče se noči pokaže otroški prst na polico pod Kristusovimi nogami:

»Marija stoji!«

Zapičimo pogled v polje, določeno za Marijin kip, in kaj ugledamo?

Marijo! In kakšna je? Komaj se dado razbrati v somraku obrisi postave, črte in gube obleke, obradek in čelo... Marija je kakor vse druge; da ni bila borba zanjo toliko ljuta, še zapazili bi je ne bili.

Tako pa ne stojimo pred njo in okrog nje le mi otroci, stoji vsa soseska in še sosedov Bari si od začudenja ne ve kam...

»Ni je bilo in je ni moglo biti... zdaj pa je. Prikazen!« je čveknila Jula, občinska reva, in Jera, malo trknjena gostača Nekrepovih, ji je pritrdila; Jula je pošepala z ubogo nogo in ponovila svojo modrost vsakomur, ki jo je hotel poslušati.

Ločili smo se od prelepega kipa — v mraku se je zdelo, da se nam smehlja z Mehovim nasmehom — in že smo bili za večerno mizo. Po večerji, utrujeni in zaspani od dogodkov dneva pa tudi od ljubezni do strica, ki nam je bil tako hitro minil, smo se že ozirali po posteljah, ko se od križa znova začuje šum in topot ljudi. In raztrgani klici: Marije ni, Marije ni!

Planemo in smo sredi pehajočih se komolcev, sredi gnetočih se teles. Polica pod Kristovima stopaloma je zopet prazna. Nikoli ni bila tako prazna, tudi ne pred ‚prikaznijo‘, kakor je prazna zdaj, ko je Marija že bila tam in je zopet odšla...

»Še tega nam treba, da se dogajajo čudne reči, ko tako ni miru okrog znamenja, samo da ga je postavil Meho! Z zlimi duhovi je v zvezi.«

»Ali pa smo vsi pripiti od dobrega kanonikovega vina,« se je odrezal bas čokatega moža, ki je bil pri blagoslavljanju navzoč, vedel za ves dogodek in še pomagal Krista pripenjati na razpelo, visoko in široko, kakor je bilo. To je bil blagodejni bas soseda Andrejca, ki je kmalu nato umrl nagle smrti pod hrastom, ki ga pa ni podiral za razpelo, temveč za sode...

Stara Marjeta se je prekrizala vpričo razpela, povzdignila oči k nebu in spomnila vse navzoče, da so umrljiva bitja, ki utegnejo že jutri gledati večnosti v nesprenljive oči.

»Grešnik je imel svoje prste vmes, grešnik je pripel Trpečega na križ, grešnik mu je pobarval žeblje, grešnik mu je Mater odtegnil sprva, ko pa je spoznal, da brez Matere ni odrešenja, jo je milostno postavil tja. In zdaj jo je zopet odnesel... Ah, kakšne nadloge še pridejo za vse to početje! Strela bo udarila v znamenje in konec ga bo... Amen.«

Tako je jadikovala stara Marjeta in poslušali smo jo z ježečimi se lasmi.

Ko se je bila ta temna družba kritikov porazgubila — v ušesih nam je še odmeval glas poslednjega godrnjača: saj je bila taka, kakor bi se bila najedla krompirja, uboga Devica — in ko smo že bili legli spat, da prespimo in presanjamo to čudno dogodivščino, ni žilica dala kdaj temu, kdaj onemu:

»Saj je vendar vse skupaj tako, da se je Meho vzlic vsemu odločil, da izdela kip ‚enkrat za vselej‘, kakor je bil obljubil, ko ga pa je dodelal in skrivoma prinesel na kraj, ga je postalo sram, dvomljivca. Ni izključeno, da je slišal tudi sodbo ‚sveta‘ o svojem delu, uničujočo sodbo, pa si ga je zopet stisnil pod suknjo in ga ponesel domov, kjer ga ima spravljene za boljše čase, za čase boljšega razumevanja svoje umetnosti.«

»Sram ga je postale,« smo odločili vsi in žal nam je bilo umetnika, ki je na našo besedo tvegalo veliko delo svojega življenja in ki se mu je zrušilo mimogrede in brez potrebe, tako rekoč ob splošnem nezanimanju in popolnem nerazumevanju prizadetega občinstva.«

»Ubogi Meho in njegov življenjski ‚oeuvre‘! Samo da nam ne umre, preden ga ne utolažimo.«

V takih mislih smo zaspali in sanjali o hloedih za Miholjevim hlevom.

3

»Ah,« je vzdihovala Miholjka na kamnitni klopi in se presedala s konca na konec, »to je bil direndaj: zdaj, da jo bo naredil, zdaj, da ne, in komaj je začel, je vse zopet vrgel v kot. Če bo iz te Marije Marija, sem si dejala, rada počakam na sodni dan. Veste, otroci, da je tudi jokal vmes? Ta tršati, prekljasti, ko smodnik suhi Melhior — prav zalotila sem ga v joku. Ni umetnik, vsaj tak ne, kakor bi moral biti, z vihrajočo zastavo las in s srepim pogledom na vse, kar je pod njim, globoko pod njim — umetnik je pa le. Svoje bere umetnik. Boril se je najprej z lesom, ki ni bil prav prikladen, potem z orodjem, ki mu je nagajalo, in nazadnje še z barvami... Ko pa je dodelal, je bil ponosen na svoje delo, žarel je od ponosa... In potem je prišel dvom — najbrž je to ostrejša bolečina. In še ljudska sodba je prišla, ki pa ne boli tako... Saj nisem tega vedela poprej, šele pri njem, preprostem obrtniku, sem se naučila. Prvi, ki podvomi v vrednost dela, je vselej mojster sam, in naj bo to Gašper, Melhior ali Baltazar, in šele potem se oglasi ljudska duša, ki pa kajkrat ni duša, temveč... vse nekaj drugega. O Bog, in zdaj je bolan.«

»In zdaj je bolan?«

»I, jetičen je, saj mu jetika gleda že iz oči. Še dobro, če jo ima od matere, navadno jo taki ljudje dobé od gladovanja.«

»Gladuje tudi?«

»Kako ne bi gladoval, če dela nima niti delati noče?«

»Delati noče?«

»Kdaj pa je še kak umetnik rad delal? Saj so vsi enaki: da bi se samo delalo, tisto že, ampak da bi se oni česa lotili, o Bog varuj!«

Zapored so se nam bile zapičile besede v možgane in nismo jih mogli sproti izpukniti: jetika, gladovanje, strah pred delom... Čudni ljudje, ki jih vse troje napade hkrati! Kako naj se branijo? Še Bog, da živé! In kdaj ga lahko obiščemo?

»Zdaj se ga ogiblajte, zapira se in se skriva, ker mu ni mar človeka. Kadar bo utrdelo, kar je zdaj mehko v njem, bo že zopet za med ljudi.

Zlasti vi otroci bi ga zadeli neprijetno, ker se mu je prav pri vas zgodilo tole...«

»Kaj se mu je pa zgodilo pri nas, Miholjka?«

»I to, da je svoje sanje postavil na polico in da jih je moral zopet odnesti. Varujte se ga, dokler je v dvojnem ognju...«

»V kakšnem dvojnem ognju, Miholjka? Ne razumemo vas...«

»Ogenj strelja nase sam, in ogenj streljajo nanj oni, svet, ali kakor se mu že pravi... Sanjal je in zdaj ima nesrečo od teh svojih sanj. Zase bi jih bil obdržal, zase, in še enkrat: zase, namesto da jih razodene svetu, ki mu mar sanj kolikor sráčjaka. Siromaki so ti umetniki, kmet-ski in drugi, pravi siromaki pred seboj in pred svetom... Razklepetala sem se ravno dovolj, da lahko grem domov, pa hvala za pijačo.«

Miholjka je oddrsela, ozrla se še po mizi, ki je bila za njo sedela, in se odzibala po vrhu, svesta si, da je odložila ‚pri otrocih‘, kar jo je težilo, da pa breme ni bilo kdo ve koliko in da ‚tudi otroci ne bodo omagali pod njim; usoda je pač usoda, umetniška pa še posebno‘.

Z Miholjko smo opravili, z Mehom nas je opravek še čakal.

»Če je tako bolan, da ne moremo k njemu?« smo spraševali preko sosedov. »Počakajte še dan, dva, pa boste prišli naravnost h koncu,« so odgovarjali na vsa usta.

Konec pa še ni bil tako blizu; brez vseh ovir smo vstopili, nihče nam ni branil, ko smo se bližali postelji, in Meho nas je sprejel, kot da nas je že pričakoval. Nadejali smo se spremenjenega obraza na blazini, izpitih rok na odeji, komolcev ko ptičjih kljunov — pa nič temu podobnega. Meho je ležal iztegnjen in pokojen, kakor da mu je čakanje na konec edino trpljenje. Koder črnih las se mu je zibal nad čelom, brki so mu štrleli iz nozdrvi kakor bodice, ustnico je tiščal na ustnico bridko in brez milosti, vendar tako, da je nad njima plaval še nekak nasmeh...

»Nesrečni Meho, izza Marije, tiste naše Marije, se nismo videli več, in kaj vse bi si bili imeli povedati — ali ni tako?«

Meho je zganil roko, čop nad čelom se mu je pozibal in prikazal se je zob, jak, čokat okel na suhi spodnji ustnici.

»Pa je bilo vendar tako preprosto — ali niste razumeli?«

»Razumeli že, razumeli, toda ali je bilo vsega tega treba?«

»Najbrž, ker sicer se ne bi bilo zgodilo. Zgodi se, kar se zgoditi mora... Sédite, otroci z vrha!«

In sedli smo, kakor se je dalo, zakaj Mehova delavnica je bila še taka, kakor je vedno bila: brez stóla in stolice, same mize z ravnili, risbami, rezili in drugim rezbarskim orodjem ter pôd, pôd svetla ko steklo in čist ko nevestina bala.

»In kam ste spravili našo Marijo?«

»Vašo?« Meho je razprl oči in nam približal pogled tik do vejic. »Vašo?«

»Pa plačano je bilo vse, tudi kip pod znožjem je bil plačan,« je zinil najnepremišljenejši otrok med otroki.

Meho ni vzrojil. Preložil je glavo, kakor mu je bila navada, preden je izustil kaj tehtnega, z rame na ramo in rekel krotko:

»Plaćano...«

Kar obrnili so se nam želodci pri tej besedi, in vprašalec je utihnil kakor obsojenec na smrt. Še besedo, pa pojdeš, bedak, iz izbe!

»Zdi se nam, da smemo vsaj vedeti, kam ste jo deli, to svojo Marijo. Če vi niste zadovoljni z njo, pa se vsaj prepričajte, kako je povšeči nam, preden jo zavržete!«

»Tu doli je,« je pokazal Meho z dolgim prstom pod posteljo, v temò, in tam je mogel biti zavitek, skrbno povezan, v škatlo položen, odtegnjen posvetnemu očesu in njegovi radovednosti — mogel je biti, če že ni bil... Škatla vsaj je bila, in to še dosti velika škatla.

Dotaknili smo se te škatle, pa smo videli na obrazu bolnikovem, da se dotikamo najobčutljivejše strune ‚rajnikové‘.

Še to moram priznati, da smo ga imeli za ‚rajnika‘, ko je še čvrsto živel, odgovarjal in se hahljal našim otroškim vprašanjem.

Ne, Meho še ni bil rajnik. Vsa njegova moč se je bila strnila, da ohrani pred napadi to svojo skrivnost pod posteljo. Čedalje bolj je postajal otročji, nam otrokom povsem soroden...

»Dajte, pokažite nam vsaj dleto, ki ste z njim dolbli Marijo,« smo hoteli vedeti.

»Tudi dleta ni več,« se je zasmel Meho s smehom, ki je bil podoben že goli lobanji.

»Vsaj stružje nam nasujte v predpasnik ali v žepe za spomin,« smo prosili, a Meho se nam je zarežal v prošnjo: »Tudi stružja ni, vse je razpihal vrag!«

»In ideja, ideja še živi?« je zagostolel zadnji radovednež.

»Kaj veš ti, smrkavec, kaj je ideja! Da ti ne bo slabo od nje, pazi!« Tak je bil odgovor, in molk za takim odgovorom ni mogel biti kratek.

Meho je umrl in naših kratkih obiskov pri njegovi postelji je bilo konec. Ničesar ne vemo o pogrebu, ničesar o njegovi zapuščini. Zapustiti ni imel kaj, saj je bil vse, kar je imel, on sam, njegova roka, njegova pest, dleto in bat...

Miholjka je še prihajala na vrh, že zato, da se ne pretrga spomin, ki se je gojil na rajnika pri nas in pri njih.

Sedela je tako neke nedelje popoldne za kamnitno mizo na kamnitni klopi, pa nikomur ni seglo v glavo, da bi dvomil o resničnosti tega, kar je pripovedovala.

»Takole nisem smela sedeti pri njegovi postelji, kakor zdaj sedim. ‚Ne tja, semkaj sédi, Miholjka,‘ me je popravil, ‚tam sedí Gospa, kadar pride.‘

‚Tedaj gospe sprejemaš na svojo zadnjo uro?‘

‚Pa še kakšne gospe! Je samo ena edina in ta ne izostane. Prišla je in še bo prišla: njeno ime je sveto.‘

‚Samo da se ti ne blede, mojster Meho, učen, kakor si.‘

‚Ne blede se mi, Miholjka; ona je prišla, ki mi je že zdavnaj obljubljena. Nisem se je ustrašil, ker sem vedel, da pride za konec. Prej

ni mogla priti. In morda je prav zato tako nedopovedljivo lepa, ker pride h koncu, ko je človek že okusil vse, prebavil vse, naveličal se vsega in mu je samo še do zadnje lepote... Oh, kako je lepa! Nisem vreden, da govorim o njej. Greh je bil, da sem jo skušal upodobiti. Rezal sem jo v les samo enkrat v življenju in še za takrat mi je žal. Nisem storil prav. Zameril bi se ji bil, da ni tako nesebično dobra, tako brezskrbna za svoje čare... In to človeka omami do pijanosti, če stopi predte lik, ki si niti ne domišljuje, da je lep, niti ne stopi predte zato, ker je lep, in ugotoviš samo mimogrede, da je poleg milosti, ki sijó iz njega, lep do brezumja...

Presedla sem se, ker mi je bilo hudo poslušati táko govorico, pa me je z mesta okaral:

„Miholjka, presédi se semkaj, tam sedi Gospa, kadar pride...“

In še tik pred smrtjo — mislim, da se mu je iztekalo že zadnjih petnajst minut —: „Miholjka, ne sédi tam, tja séde Gospa, kadar pride...“

In še danes, ljubi otroci, verujte mi, da si ne upam sestiti na mesto, ki mi je bilo prepovedano, čeprav mojstra ni več in je že tam, od koder se gotovo več ne vrne. Ne, ne upam si...

To so sanje umetnikove, vidite, in naj mu bo mir in večni pokoj, ki ga tako zelo potrebuje.«

S tem je Miholjka končala povest o svojem najemniku, dodala pa je v splošno in koristno ravnanje vsem, ki bi se na take najemnike še namerili, tele modre besede:

»Obrt pa sem odjavila še tisti dan, ker sicer bi jo plačevala jaz. Meho namreč ni bil mojster, temveč pomočnik, obrtni list pa je imel na ime mojstra Pankraca Miholja, mojega rajnega moža...«

Mitja Šarabon

Iščem te ...

1.

Bil sem žalosten in sam,
trkal sem na tvoja vrata,
da bi pila me — kot trata
pije čisti vonj ciklam.

Mirne so ostale duri,
pa sem vedel, da domá si,
čakal sem, da se oglási
pesem tvoja v težki uri.

Pesem, k meni ni bilo te.
O, nikar mi ne poruši
sanj, ki še živijo v duši,
saj bom vedno hodil póte!